
МОРСЬКЕ І ТРАНСПОРТНЕ ПРАВО

Аверочкіна Т.В.,
к.ю.н., с.н.с., доцент, завідувача
лабораторією кафедри
морського та митного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
(м. Одеса, Україна)

УДК 342.951:351.82

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВІЛЬНА ПРАКТИКА» ДЛЯ СУДЕН В МОРСЬКИХ ПОРТАХ УКРАЇНИ

У статті досліджується правове забезпечення здійснення митних сервісних формальностей на морському транспорті. Автор звертається до проблематики оновленого митного та морського законодавства України у площині визначення використовуваних ним правових понять, зокрема поняття «вільна практика». Зазначається, що сучасне правове регулювання сервісних митних формальностей на морському транспорті розроблене на достатньо високому рівні, проте, не позбавлене недоліків нормотворчої техніки та окремих прогалин.

Ключові слова: вільна практика, морські суда, морські порти, митні формальності, адміністративні сервісні формальності та процедури.

Аверочкіна Т.В. Об определении понятия «свободная практика» для судов в морских портах Украины. – Стаття.

В статье исследуется правовое обеспечение сервисных таможенных формальностей на морском транспорте. Автор обращается к проблематике обновленного таможенного и морского законодательства Украины относительно определения используемых им правовых понятий, в частности понятия «свободная практика». Отмечается, что современное правовое регулирование сервисных таможенных формальностей на морском транспорте разработано на достаточно высоком уровне, однако, не лишено недостатков нормотворческой техники и некоторых пробелов.

Ключевые слова: свободная практика, морские суда, морские порты, таможенные формальности, административные сервисные формальности и процедуры.

Averochkina T.V. About a Determination of the Concept «Free Practice» for Sea Vessels in Seaports of Ukraine. – Article.

In the article, a legal support of service customs formalities on the marine transport is researched. The author addresses a perspective of the updated customs and marine legislation of Ukraine concerning determination of the legal concepts used by it, in particular, the concept «free practice». It is marked that the modern legal regulation of service customs formalities on the marine transport is developed at rather high level, however, it isn't deprived of shortcomings of rulemaking technique and some gaps.

Keywords: free practice, sea vessels, seaports, customs formalities, administrative service formalities and procedures.

Зміни у фіскальному (митному) законодавстві України, спричинені прийняттям Митного кодексу 2012 р. [1] (далі – МК України), оптимізація системи та повноважень центральних органів виконавчої влади [2], зокрема у сфері державної митної справи, свідчать про необхідність осмислення нової моделі публічного адміністрування останньої та виокремлення її т.зв. сервісної складової. Значна актуалізація та підвищення уваги до сервісної концепції сучасного публічного адміністрування (розуміння соціального призначення держави, за яких пріоритетним завданням демократичного врядування є служіння громадянському суспільству, а основною формою діяльності владних інституцій – надання публічних послуг [3, с. 523]) обумовлені нормами Конституції України та людиноцетристським напрямом всієї діяльності сучасної української держави.

У рамках сервісної концепції державна влада розглядається як «постачальник послуг», система державного управління – як організація з надання державних послуг, а громадянин – їх замовник та споживач [3, с. 523]. Українське слово «сервіс» має іншомовне походження (від англ. service – послуга, обслуговування [4, с. 250]) та наповнене позитивним змістом, не є «відповіддю» держави на порушення встановлених правил.

До проблематики теорії та практики здійснення митних сервісних формальностей на морському транспорті часто звертаються представники адміністративно- та митно-правової науки (Є.В. Додін [5], В.В. Прокопенко [6], В.В. Серафимов [7],

О.О. Зотенко [8] тощо). Проведені ними дослідження багато в чому обумовили оновлення діючого митного законодавства України, а висловлені думки щодо місця, природи та методології митних формальностей є значним внеском в правову науку та необхідним підґрунтям для наступних розвідок. Але оскільки в якості емпіричної бази авторами використовувалися акти законодавства України, чинні на момент виходу з друку тієї чи іншої наукової роботи, зміни, що сталися в ньому протягом 2015-2017 рр., і значно змінили устояні погляди на суть адміністративних формальностей в сучасній правозастосовній практиці, в їх роботах не враховані. Зазначене обумовило необхідність звернення до проблематики оновленого митного та морського законодавства України у площині визначення використовуваних ними правових понять, зокрема поняття «вільна практика».

Основою правового регулювання митних сервісних формальностей на морському транспорті є Глава 30 «Митні формальності на морському і річковому транспорті» МК України, а також Порядок виконання митних формальностей на морському та річковому транспорті, затверджений наказом Мінфіну від 10.03.2015 р. № 308 [9] (далі – Порядок). Постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 р. № 451 затверджено Типову технологічну схему здійснення митного контролю водних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон, яка хоча й визначає процедуру здійснення митного контролю [10], але містить окремі норми, пов'язані з окремими сервісними аспектами оформлення водних транспортних засобів. Також діє Порядок оформлення приходу суден у морський порт, надання дозволу на вихід суден у море та оформлення виходу суден із морського порту, затверджений наказом Міністерства інфраструктури України від 27.06.2013 р. № 430 [11].

Всі зазначені нормативні акти розроблені відповідно до норм МК України, ретельно регламентують митні, зокрема сервісні, формальності, здійснювані органами доходів і зборів на морському

транспорті. За слушним твердженням Д.В. Приймаченка та В.В. Прокопенка, митні формальності – це сукупність дій посадових осіб митних служб та інших учасників митних правовідносин, вчинення яких спрямоване на здійснення митних процедур (митного контролю, митного оформлення, сплати мита, податків тощо) [12]. Тобто це поняття об'єднує і сервісні, і контрольні митні процедури. Зважаючи на спрямованість даного дослідження, зупинимося на сервісному різновиді митних процедур (формальностей).

Наведена нормативна база, якою врегульоване здійснення сервісних митних формальностей характеризується погодженістю норм, чітким стилем викладення та практично покроковою регламентацією їх здійснення. Єдиним недоліком окремих з перелічених нормативно-правових актів є недосконалість нормотворчої техніки, зокрема, використання поняття «митні органи», замість «органи доходів і зборів», а також використання окремих правових понять без розкриття їх змісту, зокрема поняття «вільна практика». Крім того, норми Глави 30 МК України поєднують як сервісні митні процедури оформлення морського та річкового транспорту, так й правила його митного контролю (що отримало прояв у її назві), а лаконічність цих норм зумовила необхідність розробки та прийняття значної кількості нормативно-правових актів, спрямованих на їх деталізацію.

Сервісні митні формальності щодо суден закордонного плавання [13] здійснюються в портах України, що є відкритими для їх заходження [14]. Відповідний Перелік затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 р. № 466-р [15]. Відкритими є морські порти України: Рені, Ізмаїл, Усть-Дунайськ, Білгород-Дністровський, Чорноморськ, Одеса, Южний, Миколаїв, Херсон, Скадовськ, Бердянськ, Маріуполь, спеціалізований морський порт Октябрськ.

У морських портах сервісні митні формальності здійснюються цілодобово [16], але після санітарного огляду і у послідовності, що визначена ст. 208 МК України. До закінчення санітарного огляду та спуску карантинного прапора вхід на судно

заборонений (п. 13 Загальних положень Порядку, п. 43 Правил санітарної охорони території України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 22.08.2011 р. № 893 [17]).

Особливістю здійснення митних формальностей, зокрема сервісних, щодо суден в морських портах є те, що протягом всього часу знаходження в порту судна перебувають під митним контролем (ст. 207 МК України), проте це не чинить впливу на правову природу вчинюваних щодо них, поряд з контрольними, сервісних процедур (формальностей).

Зазвичай митні формальності щодо суден, які прибувають з-за кордону (або відбувають за кордон України), здійснюються біля причалів порту або на борту суден (п. 9 Загальних положень Порядку). Митне оформлення суден в акваторіях портів або на рейді здійснюються за погодженням з органами охорони державного кордону (п. 8 Порядку). Зміна місця стоянки судна проводиться з відома митниці й органу охорони державного кордону, за винятком випадків аварії чи дій обставин непереборної сили. При цьому адміністрація порту негайно повідомляє про це митницю (п. 6 Загальних положень Порядку).

Крім посадових осіб органів доходів і зборів участь у здійсненні сервісних митних процедур на морському транспорті приймають (сприяють їх здійсненню): 1) адміністрація порту (визначає місце стоянки суден закордонного плавання, посадки й висадки пасажирів за погодженням з митницею та органом охорони державного кордону (п. 6 Загальних положень Порядку) та ін.); 2) агентська організація (морський агент) (не пізніше ніж за одну добу до прибуття судна в порт на митній території України подає митниці інформацію про товари, прийняті до перевезення у контейнерах у порт призначення на митній території України, в електронному вигляді; подає заявку про вільну практику (п. 11 Загальних положень Порядку) та ін.); 3) капітан судна (подає два примірники зобов'язання капітана судна про реімпорт (реекспорт) судна закордонного плавання, документи та відомості, необхідні для митного контролю (п. 15 Загальних положень Порядку) та ін.).

Механізм дій цих осіб та організацій щодо участі у здійсненні необхідних митних формальностей на морському транспорті визначений наведеними вище нормативними актами, а їх повноваження цілком узгоджені між собою.

Стадії здійснення сервісних митних формальностей на морському транспорті також наведено у Порядку, при цьому головною їх особливістю є те, що ці формальності органічно поєднані зі здійсненням митного контролю та є практично невіддільними від нього. Так, виокремлюються стадії: 1) підготовки до митних формальностей (ч. 1 розділу II Порядку), 2) здійснення митних формальностей (чч. 2, 3 розділу II Порядку), 3) формування та реєстрації судової справи (ч. 4 розділу II Порядку). Саме у нормах Порядку, присвячених стадіям здійснення митних формальностей починає використовуватися поняття «вільна практика». Так, на стадії підготовки до митних формальностей після отримання заявки на їх здійснення (від представника агентської організації (морського агента) або капітана судна) посадова особа митниці повідомляє про її отримання старшого зміни, який відповідає за організацію роботи митного наряду в складі комісії. Старший зміни: 1) при отриманні заявки без повідомлення про застосування вільної практики: перевіряє наявність попередньої інформації про товари, прийняті до перевезення в порт призначення на митній території України, наданої в електронному вигляді, у разі відсутності такої інформації повідомляє про це адміністрацію порту для вжиття відповідних заходів; призначає старшого митного наряду для здійснення митного контролю та митного оформлення судна й визначає склад цього наряду; резервує номер Зобов'язання або Зобов'язання про зворотне вивезення (ввезення) яхти у Журналі обліку зобов'язань, номер повідомляє старшому митного наряду; визначає необхідність застосування форм та обсягу митних формальностей за результатами системи управління ризиками, у т.ч. перевіряє наявність оперативної інформації, орієнтувань; у разі включення до митного наряду інспектора-кінолога або інших посадових осіб структурного підрозділу митниці, до повноважень якого належать

запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил, проставляє про це відмітку у генеральній (загальній) декларації; ставить перед старшим митного наряду завдання з проведення митних формальностей відносно судна, встановлення режиму зон митного контролю на судні та в місцях вивантаження товарів; узгоджує з агентською організацією (морським агентом) час прибуття комісії на судно;

2) при отриманні заявки з повідомленням про застосування вільної практики здійснюються ті самі дії, крім трьох останніх, які замінюються на здійснення перевірки наявності документів та відомостей, наданих для здійснення митних формальностей, необхідних для контролю та прийняття рішення про застосування вільної практики; перевірку наявності дозвільних відміток відповідних підрозділів контролюючих органів та органу охорони державного кордону на паперовому примірнику декларації про вантаж для прийняття рішення про застосування до судна вільної практики; після виконання вищевказаних дій за результатами здійснення контролю електронних або паперових примірників документів вчиняє у декларації про вантаж запис про прийняте рішення щодо застосування до судна вільної практики та проставляє відбиток штампа «Під митним контролем».

У разі якщо в порту функціонує Інформаційна система портового співтовариства (далі – ІСПС), наявність документів, відміток контролюючих органів та інші відомості перевіряються за допомогою цієї ІСПС, в ІСПС проставляється також службова відмітка про прийняте рішення щодо застосування вільної практики; ставить перед старшим митного наряду завдання з проведення митних формальностей відносно судна, встановлення режиму зон митного контролю на судні та в місцях вивантаження товарів в умовах застосування до судна вільної практики; інформує структурний підрозділ митниці, до повноважень якого належать запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил, про застосування до судна вільної практики; узгоджує з агентською організацією (морським агентом) час прибуття комісії на судно.

Поняття «вільна практика» є відносно новим для вітчизняного законодавства. Відповідно до Правил санітарної охорони території України, вільна практика для судна – право увійти в порт, почати посадку або висадку, розвантаження або завантаження вантажів, запасів (п. 2). Порядок, неодноразово застосовуючи це поняття, не надає його визначення та встановлює, що для застосування до судна вільної практики митниці представником агентської організації (морським агентом) подається заявка з повідомленням про застосування вільної практики (далі – Заявка про вільну практику). Заявка про вільну практику подається агентською організацією (морським агентом) особисто або через адміністрацію порту з використанням ІСПС або у вигляді електронного повідомлення, яке завіряється електронним цифровим підписом. Заявка про вільну практику подається не пізніше ніж за добу до прибуття судна в порт призначення на митній території України і, крім відомостей, для прийняття рішення про здійснення контролю із застосуванням вільної практики повинна містити таку інформацію: мета заходу судна в порт; відомості про судовласника (найменування, місцезнаходження – для юридичних осіб, прізвище, ім'я, місце проживання – для фізичних осіб); інформація про заявлену капітаном судна потребу переміщення з борту судна/на борт судна членів екіпажу (пасажирів за наявності); відомості про представника агентської організації (морського агента) (прізвище, ім'я, по батькові, посада), якому доручено пломбування приміщень на борту судна; відомості про осіб, які будуть відвідувати судно закордонного плавання для проведення допоміжних операцій з товарами (кріплення, розкріплення, переміщення по судну) та здійснення розвантажувальних робіт без участі комісії. Разом із Заявкою про вільну практику надаються електронні або паперові копії документів, передбачених п. 11 Загальних положень Порядку (генеральної (загальної) декларації; декларації про вантаж; судової ролі; списку пасажирів (за наявності) та ін.).

При застосуванні до судна, що прибуває на митну територію України, вільної практики, розвантаження та навантаження, а

також проведення допоміжних операцій з товарами (кріплення, розкріплення, переміщення по судну) допускаються без участі комісії на борту судна за наявності відповідних відміток посадових осіб підрозділів контролюючих органів та органу охорони державного кордону у декларації про вантаж, яка надається митниці капітаном судна або морським агентом, з позитивним рішенням посадової особи митниці (старшого зміни) про надання вільної практики.

У разі якщо в порту функціонує ІСПС, наявність відміток контролюючих органів та інші відомості перевіряються за допомогою цієї ІСПС, а також в ІСПС проставляється відмітка про рішення щодо застосування вільної практики.

Таким чином, аналіз правового регулювання сервісних митних процедур (сервісних митних формальностей) на морському транспорті, їх суб'єктного складу і здійснюваних повноважень, а також постадійного порядку проходження свідчить про достатньо високий рівень законодавчого забезпечення, яке, проте, не позбавлене недоліків нормотворчої техніки та окремих прогалин, зокрема, щодо визначення поняття «вільна практика», запозиченого з Конвенції про полегшення міжнародного морського судноплавства 1965 р. [18], в якій також відсутнє його тлумачення. Доволі влучним визначенням цього поняття можна вважати таке, що надане у Змінах, які вносилися до постанови Кабінету Міністрів України від 24.12.2003 р. № 1989, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 5.03.2009 р. № 279 (втр. чин.) [19]: вільна практика – заходження судна закордонного плавання в порт та початок вантажних операцій без участі комісії на борту судна за рішенням уповноважених здійснювати відповідний контроль державних органів, що приймається на підставі відомостей, отриманих до прибуття судна, відповідно до Конвенції про полегшення міжнародного морського судноплавства 1965 року. Це визначення, на наш погляд, цілком узгоджується з нормами нового законодавства та надає чітке уявлення про зміст поняття «вільна практика».

ЛІТЕРАТУРА

1. Митний кодекс України, 2012 // ВВРУ. 2012. № 44-45, № 46-47, № 48. Ст. 552.
2. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: постанова КМУ від 10.09.2014 р. № 442 // ОВУ. 2014. № 74. Ст. 2105.
3. Петровський П. Сервісна концепція державного управління / Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Національна академія державного управління при Президентові України; наук.-ред. кол.: Ю. Ковбасюк (гол.) та ін. – К.: НАДУ, 2011. Т. 8: Публічне врядування. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. С. 523-525.
4. Сучасний англо-український українсько-англійський словник: 40000 слів та граматики / укл. М.Г. Зубков. – Х. : КСД, 2008. 480 с.
5. Додін Є.В. Митні формальності на морському і річному транспорті: навч. посіб. – Львів: Галиц. вид. спілка, 2012. 104 с.
6. Прокопенко В.В. Стан наукових досліджень митних процедур на транспорті / Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні: зб. наук. ст. за матеріалами II Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 10 квітня 2014 р.) / Мін-во аграрної політики та прод-ва України. – Ж.: ЖНАЕУ, 2014. С. 179–181.
7. Серафимов В.В. Таможенные операции на морском транспорте // Юридический вестник. 1999. № 4. С. 124-129.
8. Зотенко О.О. Аналіз митного законодавства України та міжнародно-правових актів, що регламентують порядок здійснення митних процедур на морському транспорті // Митна справа. 2006. № 5. С. 47-52.
9. Порядок виконання митних формальностей на морському та річковому транспорті, затверджений наказом Мінфіну України від 10.03.2015 р. № 308 // ОВУ. 2015. № 39. Ст. 1175.
10. Типова технологічна схема здійснення митного контролю водних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон, затверджена постановою КМУ від 21.05.2012 р. № 451 // ОВУ. 2012. № 40. Ст. 1546.
11. Порядок оформлення приходу суден у морський порт, надання дозволу на вихід суден у море та оформлення виходу суден із морського порту, затверджений наказом Мінінфраструктури України від 27.06.2013 р. № 430 // ОВУ. 2013. № 76. Ст. 2857.
12. Приймаченко Д.В., Прокопенко В.В. Митні формальності: правова природа та зміст поняття (міжнародно-правовий аспект) // Адміністративне право і процес. 2014. № 3. URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/3-9-2014-jubilee/>
13. Судно закордонного плавання – українське або іноземне судно, яке здійснює міжнародні перевезення товарів та/або пасажирів та прибуває на митну територію України або вибуває за її межі (ст. 4 МК України).

14. Пункт 9 Загальних положень Порядку; Аверочкіна Т.В. Щодо адміністративно-юрисдикційної діяльності митних органів у прибережних водах України // Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі (економіко-управлінські, правові, інформаційно-технічні, гуманітарні аспекти): матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. – Дніпропетровськ: АМСУ, 2012. Т. 2. С. 17.
15. Перелік морських портів України, відкритих для заходження іноземних суден, затверджений постановою КМУ від 26.06.2013 р. № 466-р // ОВУ. 2013. № 50. Ст. 1803.
16. Пункт 10 Загальних положень Порядку; Петров И.М., Виговский В.А. Агентирование морских судов: Теория и практика: учеб. пособ. – Черновцы: Книги-XXI, 2005. 496 с.
17. Правила санітарної охорони території України, затверджені постановою КМУ від 22.08.2011 р. № 893 // ОВУ. 2011. № 65. Ст. 2538.
18. Convention on Facilitation of International Maritime Traffic, 1965. URL: <http://www.ifrc.org/Docs/idrl/I258EN.pdf>
19. Зміни, що вносяться до постанови Кабінету Міністрів України від 24.12.2003 р. № 1989, затверджені постановою КМУ від 5.03.2009 р. № 279 // ОВУ. 2009. № 23. Ст. 759 (втр. чин.).

